

SZENT-GÁLY VIOLA

Dr. Hűvös Éva szerepe az óvodapedagógia lassú paradigmaváltásában

<https://doi.org/10.71157/upsz.2025.03-04.07>

KÖZELÍTÉSEK

A Dob Utcai Óvodában 1980-ban megkezdett óvodai kísérlet értéke túlmutat azon, hogy egykor markáns képviselőt adta az óvodai nevelésben is bekövetkező szemléletváltásnak. A Differenciált Óvodai Bánásmód program (továbbiakban: DOB Program) nyomában született, majd az 1990-es években párhuzamosan zajlott óvodai innovációk kölcsönösen merítettek egymás tudásából. Ideje, hogy a DOB Program jelentőségét, szerzőjének munkásságát kellő távolságból elemezzük, megkezdjük azoknak a tényeknek a feltárását, amelyek révén láthatóvá válik, hogy a program kidolgozója, dr. Hűvös Éva (1942–2014) óvónő, pszichológus kora legnagyobb hatású óvodai kutatója lehetett.

A kisgyermekkori tanulás óvodai gyakorlatában évtizedek óta jelen van az a törekvés, amely a reprodukzív tanulásszervezés lebontására irányul. Szervezeti formáját tekintve ez a megközelítés a kötelező, befogadó helyzetekkel szemben a tevékenységben megvalósuló tanulást preferálja. A személyes bánásmódot és gyermeki aktivitást hangsúlyozó, tevékenységben

megvalósuló tanulás gyakorlata pár évtized alatt jutott el a mai, adaptív nevelés igényéig, amelyhez a korábbtól gyökeresen eltérő szemléletmód kapcsolódik. A gyermeki tanulóval kapcsolatos nemzetközi ismeretelméleti kutatások terjedése és a korszak társadalompolitikai változásai egymással kölcsönhatásban járultak hozzá átütő, új óvodai gyakorlatok kialakulásához.

A SZEMLELET ÉS A GYAKORLAT LASSÚ VÁLTOZÁSA

Az új szemlélet implementációja lassú folyamat eredménye. A változásokat, elvárásokat az először 1996-ban kiadott Óvodai nevelés országos alapprogramja (ÓNOAP), illetve az egyes korábbi és későbbi szabályozó dokumentumok legitímálták (*Bakonyi és Szabadi, 1971; Az óvodai nevelés programja, 1989; 137/1996. (VIII. 28.) Korm. rendelet, 1996; 363/2012 (XII. 17.) Korm. rendelet, 2012*).¹

A paradigmaváltásban meghatározó szerepet játszottak az óvodai életmódszervezés

¹ A négy dokumentumot a szövegben a továbbiakban rövidítve említjük: ÓNP (1971); ÓNP (1989); ÓNOAP (1996), illetve ÓNOAP (2012).

1990-es években terjedő alternatív, új típusú modelljei. Az innovatív kezdeményezések a gyermekközpontúság jegyében alakították át a korábbi, didaktikussá szabályozott játék és a jellemzően frontális nevelés szokásait (Kissné Zsámboki, 2013.).

Ezek az úttörő programok vagy programmá nem szerveződött kezdeményezések – kisebb hangsúlyeltolódásokkal – elsősorban a cselekvésnek, a gyermek aktivitásának, önállóságának is teret adó életmódszervezést valósítottak meg. 1996-tól több óvodai programmá fejlesztett innovatív kezdeményezés nyert minősítést az Országos Közoktatási Intézetben. E kimunkált programok az ország bármely óvodája számára adaptálhatókká váltak az első Óvodai nevelés országos alapprogramja megjelenésétől.²

A korszak szakirodalmának kutatása során lehetőségünk nyílik megismerni az 1990-es évek első felében tehető innovációk meghatározó alakjait. Ők a teljesség igénye nélkül: Porkolábné dr. Balogh Katalin, dr. Hűvös Éva, dr. Páli Judit, dr. Zsámboki Károlyné, Eperjessy Barnáné, Nagy Jenőné, Zilahy Józsefné dr., dr. W. Mikó Magdolna, Kövér Sándorné dr., dr. Bakonyi Anna, dr. Deliné dr. Fráter Katalin, Pereszlényi Éva. Az új életmódszervezések terjesztésében meghatározó szerepük volt még az egyes óvodák vezetőinek, pedagógiai intézeti munkatársainak, akik publikációikkal, országjáró tevékenységükkel befolyásolták a nevelőtestületek gondolkodását és tevékenységét ezekben az években.

Az egymástól eltérő tematikájú programok fókuszja a felnőtt-gyermek viszonyrendszer megváltozásán és a tanulás újraértelmezésének igényén van. A gyermeki tanulás folyamatának vizsgálatában – a 20. századtól – a cselekvés pedagógiája (Nahalka, 2002, 58. o.) húzza alá a „gyermek cselekvésének, tevékenységének fontosságát”. A reformpedagógia eszménye élesen szembefordul a gyermek passzivitásra kényszerítésével, és kifejezetten elkötelezett a tapasztalati tanulás iránt (Nahalka, 2024, 6. o.).

„A spontán benyomások, képzetek nagy mennyiségben halmozódnak fel, és a valóság szélesebb körére terjednek ki, mint az óvodai oktatás keretében szerzett ismeretek.”

A reformpedagógiai elképzelések gyökeresen megváltoztatják a tanulásról való gondolkodást azzal, hogy az érzékelés, észlelés hangsúlyozását a cselekvésre váltja, így a gyermek aktív közreműködővé válik. Ez a szintlépés Piaget elméleti rendszeréhez kapcsolódik, aki úgy véli, hogy a megismerés a belsővé válás révén jön létre, és ehhez csak a cselekvés a megfelelő közvetítő. Elmélete szerint minden értelmi művellet alapja cselekvés, amely lassan belsővé válik (Nahalka, 2002, 59. o.). A gyermek a tudást egy új közvetítő elemmel, az önálló, felfedező tevékenységével szerzi meg, és ezzel „a legmodernebb konstruktivista gondolatok gyökerei is ott vannak már Piaget rendszerében” (Uo., 60. o.).

Ehhez a gondolatrendszerhez csatlakozott az óvodai nevelés egy lassú átalakulási folyamatban. A tartalmi szabályozókban nyomon követhető a változás: már az 1971-es ÓNP is így fogalmazott: „A spontán benyomások, képzetek nagy mennyiségben

² Az adaptálhatóság 1996-tól 2025-ig, közel 30 évig szerepelt az ÓNOAP-okban.

halmozódnak fel, és a valóság szélesebb körére terjednek ki, mint az óvodai oktatás keretében szerzett ismeretek.” (Uo., 142. o.)

1989-től már *tanulásként* definiálja az ÓNP az ismeretszerzést, amely egyrészt spontán, másrészt azonban szervezeten, gyakorlati tevékenységbe ágyazottan jelenik meg. A Piaget-i gondolkodásfejlődés elméletének alkalmazása nemcsak az iskolai oktatásban azonosítható ún. tanítási stratégiák (Uo., 94. o.) formáiban jelenik meg a szemléletváltás, hanem az óvodai nevelés gyakorlatára is paradigmaváltást előidéző hatással bír.

„A konstruktivizmus a tudás természetére és keletkezésére vonatkozó ismeretelmélet, amelynek legfőbb állítása, hogy *a megismerő rendszerek maguk hozzák létre a tudást, a világról alkotott kép, az ismeretek rendszere konstrukció eredménye.*”

(Uo., 61. o.) Paradigmatikus váltás következik be, hiszen ez a gondolat a korábbi elméletek alapvetésével áll szemben: nem fogadja el, hogy a megismerés folyamata passzív, hogy az ismeretszerzés a valamihez való hozzáadódást, a pusztá bővülést jelenti. Bonyolult struktúrában való átalakulást vizionál, és ebben az átalakulásban az előzetes és a frissen szerzett tudás között kölcsönösség van, a tanulás nem valaminek a pusztá befogadása. A konstruktivizmus elmélete szerint *nem az új ismeret illeszkedik a*

tudásrendszerünkhöz, hanem maguk a rendelkezésünkre álló tudásrendszerek változnak meg. A tanulás két folyamatban valósul meg az emberben: az egyik a megfelelő tudásrendszerek fokozatos kiválasztódása, a másik e tudásrendszer belső fejlődése (Uo., 66. o.). A konstruktivizmusban az új tudás keletkezését az ember belső megismerő rendszerének elemei közötti kapcsolatok biztosítják (Uo.). Pedagógiai vonatkozásban: a gyermekben úgy jön létre a tudás, hogy a tudásrendszerek szelekciója személyesen benne zajlik, majd a tudásrendszer átalakulása történik meg, vagyis a fejlődés és differenciálódás által egy új származék, új tudásrendszer jön létre (Uo., 67. o.).

Korunk óvodapedagógiájának egyik kulcsproblémája, hogy e megismerő rendszerek kapcsolatainak dinamizálására és erősítésére – jelenlegi fel-tételrendszerében – aligha képes.³

A konstrukcionizmus (más nevén szociális konstruktivizmus) nem az egyén belső folyamataira koncentrál, hanem a tanulás során a társas folyamatokat, a szociális közeget tekinti meghatározónak. E paradigmaváltó korszakban az óvoda domináns szociális közzeggé minősül. Ez a sajátosság áll az óvodai nevelés kereteiben zajló életmód-szervezések szellemi hátterében, és a DOB Program hatásrendszerének fókuszában is.

³ Ennek kifejtése szétfeszítené jelen írás kereteit. Röviden: ahhoz, hogy az óvoda a kisgyermekkorai nevelés tudás-konstrukciós fellegvárává váljon – és ezzel válhatna, mivel a gyermek neurobiológiai fejlődése ezt lehetővé tenné – az kellene, hogy az alapvető körülményeket megváltoztassuk: az egyik ilyen változás az egy pedagógusra jutó gyermek-létszám drasztikus csökkentése volna – ez is társadalmi döntés kérdése –, a másik az óvodapedagógus-jelöltek kiválasztása, képzése és élethosszig tartó személyiségfejlesztése. Művelt, sokoldalú, stabil és örömképes óvodapedagógus képes az egyéni tanulási folyamatot támogatni, a tudáskonstrukciós folyamatokat befolyásolni. Ezt a feltételrendszert létrehozni és biztosítani sokkal drágább és összetettebb feladat, mint a jelenlegi „idealizált óvoda” képét egy tö-redezett (önkormányzati, egyházi, alapítványi, magán) fenntartói rendszerben tartani és a családi nevelés segítők-jeként artikulálni.

KUTATÁSOK AZ ÓVODAI SZEMLÉLETVÁLTÁSRÓL

A korábban felsorolt, meghatározó óvodai szabályozóknak a gyermeki tanulásra vonatkoztatott elemzése lehetővé teszi, hogy a formális tanulás elméletétől indulva a tudáskonstrukció és a tevékenységekben megvalósuló tanulás irányába tartó lassú áttérés folyamatát közelebbről is megvizsgáljuk.

Kissné és Kántor (2022) dokumentum-elemzésének eredményeiből látható, hogy a paradigmaváltás jegyei megmutatkoznak a szabályozó dokumentumokban. Az 1950-es évek végétől – az erős ideológiai és oktatáspolitikai hatások következtében – az iskolai jellegű, formális tanulásértelmezés jellemezte az óvodai nevelőmunkát, amelyet az „oktatás” terminusával írtak le. A tanulás jellegét tekintve már az '50-es évek végén aktív cselekvésként utalnak a tanulási folyamatra, de összességében egy passzív, befogadó gyermekként rajzolódik ki a központilag megfogalmazott elvárásokban. Az életkori sajátosságok alapján történő differenciálás hangsúlyai az 1990-es évekig a „kis-, középső és nagcsoportos” gyermek

a tevékenységekben
megvalósuló tanulás

fogalmaival leírt kategóriák szerint rendeződtek. Az egyéni bánásmód csak az 1996-ban kiadott Óvodai nevelés országos alapprogramjában volt/van hangsúlyozottan jelen. A gyermeki tanulás neurobiológiai értelmezésére alapozott szemléletmód azonban még napjainkban sem jelenik meg egyértelműen a hivatalos óvodai tartalmi szabályozókban (Kissné és Kántor, 2022).

A fenti kutatás hatására a közelmúltban bontakozott ki az a törekvésünk, hogy a DOB Program tanulásértelmezését is hasonló szempontok mentén elemezzük. E saját kutatás eredményeit tekintve megállapítottuk, hogy a paradigmaváltásban jelentős szerepet játszottak az elsőként kialakított óvodai programok, különösen a szemléletváltást képviselő DOB Program. A vizsgálat során 40 olyan szóösszetételt azonosítottunk Hűvös Éva munkáiban, amelyek jelentéstartalmukban megfeleltethetők a konstruktivista paradigmának, az ismeretelmélet új óvodai adaptációjának.⁴ A gyermeki tanulás jellemzőit narratívába foglaló sajátos, markáns artikulációja előreverte napjaink adaptív óvodai nevelési szemléletét (Szent-Gály, Kántor és Kissné, 2024).

⁴ A tanulás terminológiájára vonatkozó, a kutatás során azonosított részletek:

„nevelési folyamat”-ban értelmezett tanulás: „Ő is figyel, észrevesz, keres, tájékozódik, gyakorol, újít, kezdeményez és utánoz. Mindez igazi tanulás” (Hűvös, 1991, 18. o.); „kompetencia és autonómia kialakulása” (Hűvös, 1996, 1. o.); Tanulás = nevelés = alkotó munka (Hűvös, 1996); „Tanulás = együttműködés” (Hűvös, 1991, 77. o.); „Szociális tanulási szituáció” (Hűvös, 1994, 56. o.); „Legközelebbi fejlődési zóna” (Hűvös, 1994, 56. o.); Tanulás = „elsajátítás” – nem tudatos, közvetett, nyitott folyamat, megalapozó funkció (Hűvös, 1994).

A tanulás tartalmára vonatkozó részek: Tanulás = mikroszituációk befolyásolása (Hűvös, 1996); „Szociális tanulási tanulási lehetőségek kiaknázása” (Hűvös, 1996); „minden gyermeknek jog és lehetőség” (Hűvös, 1996.); „értékek” (Hűvös, 1996, 6. o.); „Önállóan választható műveltséganyag” (Hűvös, 1996, 6. o.); „tény a gyerekek egymástól való tanulása, a felnőtt tájékozódó és tájékoztató”, „segítő beavatkozás” (Hűvös, 1996, 3. o.); „tömegesség és az uniformizált tevékenység kiküszöbölése” (Hűvös, 1996, 3. o.); „gyermeki aktivitásra, cselekvési vágyára épül” (Hűvös, 1991, 19. o.); „Kezdeményező gyerek-kezdeményező felnőtt” (Hűvös, 1994, 24. o.); „A pedagógus tájékozódó-tájékoztató attitűdje” (Hűvös, 1996, 7. o.); „bizalom startégia” (Hűvös, 1996, 13. o.); „kezdeményez, segít, elismer” (Hűvös, 1996, 13. o.); „a felnőtt különböző módon részt vevő, teret ad” (Hűvös és mtsai., 1994, 9. o.)

„A jó óvoda az önállóságra, a nyugodt, elmélyült cselekvés öröme, a kudarcok megismerésére, a tévedésből való tanulásra, a biztonságot nyújtó, toleráns pedagógusra, az egymástól megszerezhető tudás értékére készíti fel a gyerekeket.” (Hüvös, 1991, 80. o.) „Mi arra szeretnénk felkészíteni őket, hogy egyéni fejlődési ütemüket fogadják el, de legyenek nyitottak, ismerjék a lehetőségeket és ne törekedjenek gyors, felszínes produkciókra.” (Uo.)

A DOB Program kialakításának folyamatában meghatározó Vigotszkij hatása, amit e tanulmány keretében két idézettel szemléltetünk:

„A bemutatott nyolc fázisban azt a fokozatosan változó feltételrendszert kíséreltem meg feltárni, amelyben a diffúz 'mi' helyzetéből sajátos módon differenciálódik az 'én' és a 'másik', majd ebből alakul ki a közös 'mi' új minőségű szociális helyzete. A személyes bánásmód megvalósításának előfeltétele, hogyan képes a felnőtt figyelmbe venni a gyerek által különböző módon differenciált szociális helyzeteket, hogyan értelmezi a gyerek aktivitását. A felnőtt ezek alapján feltételeket és lehetőségeket biztosíthat a gyerekeknek, hogy tájékozódhasson, önállóan cselekedhessen, megismertesse mások és saját tetteinek célját és hatását. A gyermekkor lényege éppen az, hogy a felnőttek bánásmódjától függően hogyan tanul meg a gyerek differenciálni tárgyakat, jelenségeket, összefüggéseket, szociális viszonyokat.” (Hüvös, 1989, 73. o.)

„L. Sz. Vigotszkij, hasonlóan a francia fejlődéslelektani iskolához, a játék nem-tudatos szocializációs szerepét összekapcsolta

a kultúra fejlődésével. Például a játékszer jelölő használata a gyerekeknek lehetőség arra, hogy akár képzeletben ábrázoló gesztussal is behelyettesítsen valamit. Ez szinte olyan, mint az írás előtörténete. Mind nála, mind több más szerzőnél hangsúlyos, hogy a játék maga is mozgásforma, szoros összefüggésbe hozható a mozgással, a változással.”⁵ (Hüvös, 1996, 36. o.)

Hüvös Éva – Vigotszkij munkásságát mélyen ismerő kutatóként – hazai óvodai gyakorlattá formálja az orosz tudós egyes szociálkonstruktivista nézeteit. Vigotszkij tanulásról vallott elmélete – elsősorban a kontextus, helyzet, társas közeg, a közvetítő felnőtt szerepe (Csapó, 1999) – azonosítható tartalmakként vannak jelen a DOB Programban. A DOB-rendszer alap gondolatként jeleníti meg a szociális tanulási helyzet jelentőségét (Hüvös, 1994, 47. o.), csakúgy, mint azt, hogy a gyermek nem a közvetlen beavatkozás hatására tanul (Hüvös és mtsai., 1994, 51. o.). „A személyes bánásmódra alapozott teljes DOB-rendszerben a nevelés olyan szocializációt [katalizál, amellyel] kiaknázza a társas helyzetekből adódó – viszonylag kényszermentes – szociális tanulási lehetőségeit.” (Hüvös, 1994, 68. o.) „Tényként határozza meg a gyerekek egymástól való tanulását, amelyben a felnőtt tájékozódó és tájékoztató”. (Uo., 147. o.)

Az óvodai helyzetet *globális szociális szituációnak* nevezi, ez – ahogy írja – a szociális tanulás lehetősége személyes kapcsolaton keresztül, amely itt valósul meg közvetett vagy közvetlen módon (Hüvös, 1994, 51. o.). A másik a csoportdinamikai „alapegység” (Hüvös, 1996), a „mikroszituáció”, amelynek óvodai adaptációját alkotja

⁵ Lásd még itt: Vigotszkij, L. Sz.: *A defektológia alapjai*. Tankönyvkiadó, Budapest 1987.

meg a mikroszituációra épített kommunikációs rendszer zárt (szabályozott) és nyitott (változtatható) formájával.

„CSAK KOMPETENS FELNŐTT NEVELHET KOMPETENSSE GYEREKEKET”⁶

A lassú paradigmaváltást több egymásra ható reformpedagógiai és/vagy konstruktivista jegyeket sejtető folyamat alakította.

A minősített programok közül a DOB Program szerzője, dr. Húvös Éva sajátos rendszerszemléletben alakította ki a tanulás új értelmezése nyomán javasolt óvodai gyakorlatát. Az egyik legkorábbi minisztériumi engedéllyel rendelkező alternatív kísérletként jelentős befolyást gyakorolt más műhelyek munkáira, különösen a tanulás „új típusú” értelmezésének formálódására.

E program sajátosságai azért is meghatározóak, mert korai és hosszú kísérleti fázisa már az 1980-as években széles körű publicitást kapott, markáns képviselőt adva az ÓNOAP 1996 megjelenése előtti programok jellegzetességeinek, a kibontakozó gyermekközpontú elveknek. A DOB Program mint a legkorábban induló és sajátos, új fogalmakat bevezető „rendszer-program-módszer” (Húvös, 1994, 40. o.), nem csak az innováció-reakció folyamatában lehetett meghatározó. Valós jelentősége abban áll, hogy Húvös Éva a konstruktivista ismeretelmélet filozófiáját elsőként, saját kísérletében óvodai gyakorlatba ülteti, megteremtve a szociális tanulás csoportdinamikai egységét, a mikroszituációt, és egységben kezelve

„bizonyos tárgyi-térbeli körülmények és cselekvéses-kommunikációs viszonyok összességét.” (Húvös, 1996, 39. o.). Saját új hipotézist és metodológiát alkot (Húvös, 1994, 46. o.). „Határozott rendszerszemléletünk tudományos előzmények alapján vált gyakorlattá.” (Uo., 43. o.)

Szemléletét alapvetően a bizalom, a gyermekbe vetett mélységes hit határozza meg. Annak nyílt megvallása, hogy a gyermek megismerő rendszere létezik (bizalom), ez a belső megismerő rendszer egyedi és alkalmas a fejlődésre (türelem), és e fejlődés – Húvös Éva által az óvodai nevelési gyakorlatra adaptált – alapegysége a mikroszituáció.

A szerző a személyesség értékét abban látja, hogy a gyerekek cselekvésekben, illetve a személyes kapcsolatokon keresztül jelzik az ismétlés, a gyakorlás, a próbálkozás egyéni igényét. Úgy véli, abban is bízhat a pedagógus, hogy a gyerekek figyelnek egymásra, játszás és nem-játszás közben is tanulnak egymástól. „Az autonómia feltételei, valamint a nyugodt, de változatos környezet biztosítja, hogy a 3–7 éves gyerek előbb-utóbb felismerje vagy egyszerűen megunja a számára természetlen cselekvést” (Húvös, 1996, 10. o.), és ő maga rátalál a számára legmegfelelőbb cselekvésre. Ez csak akkor alakul ki, ha a pedagógus bízik a gyermekben, és nem gondolja azt, hogy minden tudás hordozója ő maga.

Dr. Húvös Éva „globális nevelés” koncepciója „[a]lapegységnek tekint a személyes kontaktust, a gyerek önálló aktivitását, a szituációérzékenység alapján kimunkált jel-jelzésrendszer-kommunikáció

⁶ Húvös, 1994, 68. o.

összefüggését” (Hűvös, 1994, 51. o.). Kiemeli a szociális tanulási helyzet biztosítását, amelyben „minden gyerek – egymástól sokszor eltérő módon – jogot kap aktivitása, érdeklődése, kezdeményezése szerint elsajátítani azokat a kooperációs formákat, amelyek az emberi együttműködés személyességét, értelmét és stabilitást nyújtó előnyeit közvetítik” (Uo.).

„A nevelőmunka többek között arra irányul, hogy ezek feltételei kedvezzenek az autonóm játszás-nemjátszás közben változó – a kisebb egységeket jelentő – helyzeteknek. A felnőtt, főleg kezdetben, közvetve befolyásolja a mikroszituáció térbeli és időbeli tartamát, stabilizálódását a kapcsolatépítő kommunikáció érdekében is. A mikroszituáció lehetőséget ad a tömegesség, a felszínesség elkerülésére, az egymásra figyelés tapasztalásához.” (Hűvös, 1996, 38. o.)

A program kiemeli az óvónő elérhetőségét (a gyermek számára), hiszen a személyes helyzetek természetessége kell hogy alkalmat adjon a különböző cselekvésekre. A gyerekek önálló játéka, érdeklődése, élményei befolyásolhatják az ábrázolás, a keletkezés, a barkácsolás folyamatát, a megvalósítás technikáját. „Értéküket [a személyes helyzetek természetességének értékét] csökkenti, ha a figyelem elterelésére vagy leendő ’produkciók’ kiváltandó használat fel.” (Hűvös, 1996, 10. o.)

A program koncepciójában a nevelési helyzet szituációs egységei lehetővé teszik a kölcsönös tapasztalatcserét, módszereikben figyelembe veszik a gyerek egyediségét, a

jelent és a jövőt, a mindig megújuló, változó személyiség dinamikáját. *Nahalka István* monográfiájában úgy fogalmaz: „a konstruktivizmus pszichológiai, a konstrukcionizmus pedagógiai elmélet” (2002, 77. o.). Hűvös Éva munkássága ezek ötvözetében alkotott óvodai gyakorlat.

„A DOB Óvoda 11 éves története arról szól, ahogyan a magyar és nemzetközi pedagógiai-pszichológiai értékrend alapján kialakított köznevelési rendszerben megváltoztattunk bizonyos tényezőket.” (Hűvös, 1994, 46. o.) A program „a kompetencia és az autonómia kialakulására vonatkozó pedagógiai, pszichológiai és filozófiai ismereteket kapcsolja össze a 3–7 éves gyerek óvodai lehetőségeivel” (Hűvös, 1996, 6. o.). E „rendszer-program-módszer” keletkezésének időszakát áttekintve láthatjuk, hogy néhány alapvető körülmény megkülönböztette az egykori innovatív kezdeményezésektől.

A DOB Program igen magas elvárásokat támasztott az óvodapedagógusokkal szemben, ahogy az alternatív és egyéb, pár évvel később kezdődő programkísérletek is megfogalmazták az óvodapedagógussal szembeni elvárásaikat. E program abban különleges, hogy az óvodapedagógus a személyes kontaktusok szituatív tartalmában él, az egyének önállóságára alapoz. Elsősorban az egyének jelzéseire, a mikroszituációkban folyó cselekvések eszközeire figyel. Differenciált figyelméből így alakulhat ki szituációérzékenysége. Az óvónő szakmai autonómiája a döntéseiben realizálódik. Ő dönt, mikor legyen kivárá, segítő, kezdeményező, beavatkozó vagy lezáró (Hűvös, 1996, 8. o.).

Nevelési eszközei, a differenciált figyelem és a situációérzékenység, vagy akár a tolerancia realizálása számos átgondolt munkafeltételt igényelnek. „Személyenként változó, kit milyen szorongásszint fásaszt aránytalanul. Az elérhetőség, a megszólíthatóság és a válaszkészség komoly szellemi erőfeszítést igényel. Ez elsősorban a gyerekekkel realizált kommunikációban fontos, tehát a felnőtt kontaktusokat ennek kell alárendelni” (Hűvös, 1996, 10. o.).

A DOB Programban, alapvetésének megfelelően, az óvónőtől kívánt attitűd kifejtése lényegesen részletesebb és mélyrehatóbb más programokénál. Vélelmezhető, hogy az egyik legkorábbi autonómiát támogató pedagógiai környezet kialakításának programja ez. Ugyanakkor a terepmunka során disszeminálódott felnőtt szerep igen magas elvárásai, tudományos leírása, a megvalósítás nem titkolt nehézsége az óvónők kisebb részét tudta csak tartósan elkötelezetté tenni.

„ÓVODAPSZICHOLOGUS LENNÉK...”

A magát óvodapszichológusnak nevező Hűvös Éva⁷ munkásságának jelentősége és hatása – mindeddig feltáratlan okokból – kevéssé ismert és elismert, holott következetesen megválasztott, egyedi utat járt be életében. Nem túlzás azt állítani,

hogy korai kísérletének inspirációja, hatása korszakalkotó volt. Szemléletének alakulásában szerepet játszhatott Pikler Emmivel való személyes kapcsolata.⁸ Franciaországban élő nővére, dr. Szántó-Féder Ágnes azokban az években fordítja franciára Pikler Emmi *Mit tud már a baba* (1969) című könyvét, amikor Hűvös Éva a moszkvai Lomonoszov Egyetem pszichológia szakos hallgatója, s ottani tanulmányai során (1970–1975) mélyebb ismereteket szerez Vigotszkij tanairól, akit egy tanulmányában „a pszichológia Mozartjának” nevez (Hűvös, 1984).

Az ELTE tanársegédeként – mint pszichológushallgatók kísérője – 1978-ban érkezik a budapesti Dob utcai óvodába (Gerő, 1986). Kezdetben az ELTE munkatársaként, külső szakemberként vesz részt az óvoda fejlesztésében, majd 1987-től az óvoda pszichológusa. A ’80-as években meglátogatja az óvodát a moszkvai Gorkij Állami Pedagógiai Intézet kandidátusa, aki így ír a látottakról: „E rendszer elemei sok ponton érintkeznek L. Sz. Vigotszkij, D. B. Elkonyin és P. J. Galperin koncepciójával.” (Csirkova, 1987). A programalkotó – a gyerek aktivitásának, kezdeményezésének és önállóságának feltételrendszerével kapcsolatban – maga fogalmazza meg, hogy „[a] jelenségkör mélységét és kutatóit eléggé ismerem, hiszen évek óta foglalkozom Henri Wallon és L. Sz. Vigotszkij elméletével” (Hűvös, 1994, 29. o.).

⁷ „Óvodapszichológus lennék, ha létezne 1991-ben ilyen foglalkozás.” (Hűvös, 1991, 7. o.)

⁸ A Pikler Emmivel való kapcsolat egy jelentősebb szakmai műhely létére is rávilágít: a nemzetközi térben is méltatást nyert 1971-es Óvodai Nevelési Program egyes elemei, üzenetei a mai gyakorlatban is megjelennek. A közel 20 éven át kötelező szabályozást nyújtó Program szellemi háttérének kialakulásában a pszichoanalízis nagyjait fedezhetjük fel (Bakonyi, 2013, 35. o.). Az ÖNP (1971) szerzői évekig dolgoztak együtt Hermann Alice pszichoanalitikussal és Pikler Emmi gyermekorvossal, a nemzetközi hírű Pikler Intézet alapítójával, „akit a csecsemők szabad mozgásán alapuló személyiségfejlődés, a spontán gyakorlás útján való tanulás tanának hirdetőjeként ismerünk” (Bakonyi, 2013, 35. o.).

Vigotszkij tanulásról vallott elméletének kerete – elsősorban a kontextus, helyzet, társas közeg, a közvetítő felnőtt szerepe (Csapó, 1999) – megjelenik a DOB Programban.

Hűvös Éva kandidátusi fokozatát 1986-ban, szintén Moszkvában szerezte. Disszertációjának címe magyarul: „A kisgyermek kompetenciájának fejlődése új szociális helyzetben”⁹ (Hűvös, 1994, 40. o.). Tevékenysége a posztmodern irányzat – „az első”¹⁰ – óvodai szereplőjévé teszi. Egyediségét az adja, hogy szemléletváltást ösztönző, markáns nevelésfelfogásában a reformpedagógiai és/vagy konstruktivista pedagógiai irányzat egyes jegyei azonosíthatóak. Felépíti és gyakorlatba ülteti a saját kidolgozású, az „autonóm játszás”

keretében megvalósuló tanulási modelljét, mely az 1996-ban megjelent Differenciált Óvodai Bánásmód Programjának alapja lesz.

A program csupán záróakkordja egy 15 éves folyamatnak. Ebben egyedi, paradigmatis iránnyt nyit a kompetens, autonóm gyermek eszménye felé.

A DOB Program – szerzője szerint is – alulról építkező program. Az óvodai terepmunkát Hűvös Éva egyedül vezeti, az ELTE rövid idejű támogatását követően felsőoktatási támogatás nélkül, az óvoda nevelőtestületének tagjaként dolgozik. A VII. kerületi Tanács, majd Önkormányzat óvodapszichológusként foglalkoztatja – amely foglalkozás, mint már utaltunk rá, hivatalosan nem is létezett (Hűvös, 1991). Eközben a párhuzamosan zajló, évekkel később

kezdemenyezett új programokat leginkább felsőoktatási kutatócsoportok fejlesztik is vezetik (pl. Porkolábné dr. Balogh Katalin és csapata).

A kísérlet megkülönböztető jegyeként tarthatjuk számon a hosszát (11 év) és a program nemzetközi kapcsolatait. A programot svéd, belga, francia, orosz szakemberek is megismerik és méltatják. Hűvös Éva már 1986-ban Moszkvában, a X. Óvodapedagógiai Konferencián bemutatja a programot „Feltételek és lehetőségek a differenciált bánásmód megvalósításához” címmel. 1992-ben létrehozza az Autonómia Egyesületet, amely a rendezvények, képzések szervezeti háttérét nyújtja.

1989-ben, az „új ÖNP” megjelenésének

évében *A „kell” és a „lehet” között – szöveggyűjtemény az Dob utcai Óvoda munkáiból* (Hűvös, 1989) című műhelykötet volt az országban elindult, ki-

bontakozóban lévő szemléletváltás első, nagyobb hatású „felütése”. A kötet 4000 példányban, az Országos Pedagógiai Intézet kiadásában jelent meg. Amellett, hogy az innováció terjedésének meghatározó dokumentumaként tarthatjuk számon, felfedezhető benne a mikroszituációkra alapozott, korábban bemutatott hatásrendszer alkalmazása. A zárt (szabályozott) és nyitott (változtatható) kommunikációs rendszer elvét mutatja be a „Szilárd történetének pszichológiai elemzése” című szemelvényben (Hűvös, 1989).

A kis könyv bővített változata lett az 1991-ben, már magánkiadónál megjelent

a mikroszituációkra alapozott hatásrendszer alkalmazása

⁹ „Analiz vlijanija szocial'noj szituacii na razvitie szamosztojatel'noj aktivnoszti rebenka rannego i doskol'nogo vozraszta”

¹⁰ Így nevezik azokat a szakembereket, akik az alternatív életmódszervezéseken keresztül, az ÖNP keretein kívül keresték az utat a rendszerváltás idején.

Megkondul a harang az óvodában című kötet, amelyben a szerző élesen bírálja az 1971-es Óvodai Nevelés Programját és az 1989-es Óvodai Nevelési Program megjelenésének körülményeit. (Húvös, 1991, 14. o.) „Ha a pedagógusok – tisztelet a kivételnek – elolvasnak egy óvodai programot, lehet elemezni, megállni részleteknél stb., de vajon a szövegen túl ki jut el a játszó gyerekekhez? Ki ismeri fel azokat az összefüggéseket, azokat a helyzeteket, ahol rugalmasan kell gondolkodni, dönteni? Az 1971-es (sőt az 1990-es) óvodai program szerzőit talán ebben az egy vonatkozásban igazi elmarasztalás érheti, hiszen erre nem adnak külön útmutatást. Lehet? Pedig a nevelőmunka gyakorlatában sokoldalú, önálló gondolkodásra van szükség.” (Húvös, 1991, 42. o.) Az 1990-es évek

fordulóján fellelhető óvodai szakirodalmak közül ez az egyedüli rendszerbíráló kötet. „Írásom mentőv szeretne lenni. Az óvodáért, az óvodás gyerekekért írom azoknak, akik még tehetnek valamit, mielőtt a köznevelés látószólag legjobb intézménye tovább romlana.” (Uo., 9. o.)

Évtizedek távlatából láthatjuk csak, hogy óvodai programja a bontakozó adaptív óvodai nevelés pszichodinamikai hátterére épít:

„A kezdeményezés-alkalmazkodás egészséges arányától függ az ÉN-TE-Ő-MI-tudat fejlődése, az asszimetria-szimmetria váltakozása. A kezdeményezés a

külvilágra, a MÁSIKra (tárgyra, helyzetre, emberre) hatás igényének kifejezése. A kezdeményezés a kíváncsiság, a figyelem, a tudás-nemtudás megjelenítése. Így alakul a belső szabadság és a felhalmozás is.” (Húvös, 1996, 35. o.)

A Differenciált Óvodai Bánásmód Programja és más alternatív programok egymásra gyakorolt hatásai indították el az adaptív óvodai nevelés szemléleti alapjainak megfogalmazását, amely szemlélet így a 2000-es évek elejére a hazai pedagógiai gyakorlat fókuszába került. Dr. Húvös Éva, aki az új szemléletű óvodai nevelés meghatározó éveinek legmagasabbban képzett óvónője volt, egy globális nevelési mód megalkotásával és gyakorlatba ültetésével új

óvodai világot fogalmazott meg a rendszerváltás idején. Életútjának áttekintése, szemlélete erdőinek vizsgálata és a DOB program tanulásértelmezésének komparatív elemzése által arra követhetjük, hogy publikációi és a „Globális nevelés és az autonómia fejlődésének óvodai

programja” (Húvös, 1994, 51. o.) kialakításával kiemelkedő szereplője lehetett a szociál-konstruktivista pedagógiai irányzat magyar óvodai gyakorlatba ültetésének. Jelen előtanulmány azokat a tartalmakat villantja fel ebből a folyamatból, amelyeket már most is ismerünk, és így kívánja katalizálni egy mélyebb, átfogó kutatás indítását a témában.

„[...] lehet elemezni, megállni részleteknél stb., de vajon a szövegen túl ki jut el a játszó gyerekekhez?

Ki ismeri fel azokat az összefüggéseket, azokat a helyzeteket, ahol rugalmasan kell gondolkodni, dönteni?”

IRODALOM

- 137/1996. (VIII. 28.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjának kiadásáról.
- 363/2012 (XII.17.) Korm. rendelet az Óvodai nevelés országos alapprogramjáról.
- Az Óvodai Nevelés Programja* (1989). Országos Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Bakonyi A. (2013): Értékkövető gondolatok az óvodai nevelés programjaiban. A magyar óvodai nevelés íve 1971–2013 – Szabadi Ilona emlékére. *Neveléstudomány*. 4. sz., 34–44.
- Bakonyi Pné és Szabadi I. (szerk., 1971): *Az óvodai nevelés programja*. Tankönyvkiadó Vállalat, Budapest.
- Csapó B. (1999): Az értelemi képességek fejlesztésének történelmi-társadalmi kontextusa. *Iskolakultúra*. 9. sz., 3–13.
- Csirkova, T. I. (1987): Magyarország óvodáiban. *Doskolnoje Voszpitanyije*, 12.
- Gerő J. (1986): Óvodapszichológiára is szükség van. In: Húvös É. (szerk., 1989): *A „kell” és a „lehet” között*. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest. 12–15.
- Húvös É. (1984): Mozart a pszichológiában. *Magyar Pszichológiai Szemle*. 41. 2. sz., 140–142.
- Húvös É. (1989): *A „kell” és a „lehet” között – Szöveggyűjtemény a budapesti Dob utcai óvoda munkáiból*. Országos Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Húvös É. (1991): *Megkondul a harang az óvodában*. Lektor, Budapest.
- Húvös É. (1994): Rendszer, program vagy módszer? In Húvös Éva és Gallasz Ildikó (szerk.): *Autonómia 1. Módszertani füzet*. Autonómia Egyesület és Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Pedagógiai Intézet, Budapest.
- Húvös É., Trajber L., Friedmann S. és S. Nemes I. (1994): *Autonómia 2. módszertani füzet*. Autonómia Egyesület – MPI Nyíregyháza, Nyíregyháza.
- Húvös É. (1996): *Differenciált Óvodai Bánásmód Program*. Budapest: Országos Közoktatási Intézet.
- Kissné Zsámboki R. (2013): A Freinet-pedagógia kibontakozása a magyar óvodákban az 1985–1996-os időszakban – különös tekintettel a soproni Freinet-kutatócsoport tevékenységére. Doktori disszertáció.
- Kissné Zsámboki R. és Kántor Zs. (2022): A gyermeki tanulás értelmezése a 20. század második felétől napjainkig az óvodai nevelés tartalmi szabályozóinak tükrében. In: Steklács J. és Molnár-Kovács Zs. (szerk.): *XXII. Országos Neveléstudományi Konferencia. Absztraktkötet*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság – PTE BTK Neveléstudományi Intézet, Pécs.
- Kissné Zsámboki R. és Szent-Gály V. (2024): *A Differenciált Óvodai Bánásmód Program szerepe az adaptív óvodai nevelés gyakorlatának kialakulásában*. Soproni Egyetem Kiadó, Sopron.
- Nahalka I. (2002): *Hogyan alakul ki a tudás a gyerekekben? Konstruktivizmus és pedagógia*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Nahalka I. (2024): Konzervatív és progresszív pedagógiák (Kézirat).
- Szent-Gály V., Kántor Zs. és Kissné dr. Zsámboki R. (2024): *A tevékenység alapú tanulás szervezés megjelenése az óvodai nevelés tartalmi szabályozóiban és a Differenciált Óvodai Bánásmód Programban*. In: Bocsi V. és Csók C. (szerk.): *XXIV. Országos Neveléstudományi Konferencia. Absztraktkötet*. MTA Pedagógiai Tudományos Bizottság – Debreceni Egyetem Gyermeknevelési és Gyógypedagógiai Kar – Debreceni Egyetem Bölcsészettudományi Kar, Nevelés- és Művelődéstudományi Intézet.

